

ПЕРІОДИЗАЦІЯ ТА НАЙМЕНУВАННЯ НОВІТНЬОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: АНАЛІЗ ВІТЧИЗНЯНОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ ТА АВТОРСЬКИЙ ПОГЛЯД

Д. В. Осадець

Запорізький національний університет

danylo.osadets@znu.edu.ua

<https://orcid.org/0009-0004-2105-5956>

Ключові слова: Новітня російсько-українська війна, періодизація, найменування, вітчизняна історіографія.

У статті автор розглядає особливості найменування Новітньої російсько-української війни та її періодизацію в українській історіографії. Новітня російсько-українська війна розпочалась в лютому 2014 р. і триває по сьогодні. З першого року цієї війни дослідниками із різних галузей (історики, політологи, фахівці з військової науки, соціальних комунікацій тощо) опубліковано велику кількість досліджень, об'єктом яких вона була. У вітчизняній історіографії присутня певна проблема найменування сучасної війни з РФ. Особливість найменування Новітньої російсько-української війни обумовлена використанням різноманітних словесних конструкцій в основі, яких є такі слова як: війна, конфлікт, агресія, до них додають прикметники: російська, збройний і т.п., навіть вживається визначення «російсько-українська війна» із приставками: «сучасна», «новітня», «нинішня». Для зручності дослідження та обговорення цієї війни доцільно створити універсальний і чіткий термін. Щодо періодизації, існує низка авторських поглядів на це питання.

PERIODIZATION AND NAMING OF THE RECENT RUSSIAN-UKRAINIAN WAR: ANALYSIS OF DOMESTIC HISTORIOGRAPHY AND THE AUTHOR'S VIEW

D. V. Osadets

Zaporizhzhia National University

Keywords: the Recent Russian-Ukrainian war, periodization, naming, domestic historiography.

The Recent Russian-Ukrainian war began in February 2014 and continues to this day. Since the first year of this war, researchers from various fields have published a large number of studies, the object of which was this war. Many people study this war: historians, political scientists, specialists in military science, social communications, etc. The study of such historical processes should begin with a clear definition of the process's name and periodization. In Ukrainian historical science, there is a certain problem of a single naming for the Recent Russian-Ukrainian war. Most historians, even within the same text, use several definitions in parallel (for example, Russian aggression, the armed conflict of the Russian Federation against Ukraine, the Recent Russian-Ukrainian war, the Russia's hybrid war, etc.). In the opinion of the author of this article, it makes sense to arrive at a single universal and clear name for the war – «the Recent Russian-Ukrainian war» (with a capital letter in the Ukrainian language). For the convenience of its future researchers is required a single name for this war, as well as for the sake of expressing the unified position of the scientific community of Ukraine abroad, because the Recent Russian-Ukrainian war continues, it is hybrid and the struggle for meanings is its component. Ukrainian historians created their own versions of the periodization of the Recent Russian-Ukrainian war, today there are two,

most clearly expressed views on this issue. The author of the first simple view is P. Gai-Nyzhnyk, the authors of the second are a group of specialists from the National Defense University of Ukraine named after Ivan Chernyakhovskiy (NDUU), in particular, the latest version of the detailed periodization was presented in 2023 by V. Hrytsyuk and O. Lysenko. Summing up, it is worth noting the following – the author of this article adheres to the view that it is worth coming to the use of a single term to designate this war – «the Recent Russian-Ukrainian war», also adheres to the detailed version of the periodization from NDUU specialists as of 2023.

Постановка проблеми.

Станом на 2023 р. існує численна кількість історичних і не тільки публікацій, об'єктом яких є російська агресія проти України від 2014 р. Війна РФ проти України насичена багатьма фактами, різноманітними явищами і процесами, що змінили одні одних або продовжують тривати від початку. В суспільній свідомості, інформаційному просторі, наукових роботах та нормативних актах існують чіткі уявлення про події сучасних російсько-українських відносин. По-перше, збройна агресія РФ проти України була здійснена в лютому 2014 р. із початку окупації Криму. По-друге, події, які були продовженням цієї окупації або прямими чи опосередкованими її наслідками, давали підстави визначити війну гібридною, а відкрите широкомасштабне вторгнення РФ на інші території України (окрім Криму та ОРДЛО) 24 лютого 2022 р. дозволяє провести певну пунктирну межу в цьому історичному процесі.

Широкомасштабне російське вторгнення 2022 р. вимагає з одного боку, проте з іншого – дозволяє спрямувати погляд дослідників на події війни з 2014 по 2022 рр. Важливим і першочерговим аспектом вивчення історичного процесу є уточнення його іменування, хронологічних меж та внутрішньої періодизації, щонайменше, для зручності проведення подальших досліджень і узгодженості згаданих категорій у вивченні історичного процесу. Відповідно, й у вивченні процесів у рамках Новітньої російсько-української війни ми вбачаємо необхідність у розгляді вже існуючих публікацій вітчизняних дослідників, пошуку спільного в найменуванні і періодизації та висуванню власної пропозиції стосовно цих аспектів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

На даний момент нами не виявлено публікацій у вітчизняній історіографії, які б задавались метою упорядкування і уніфікації назви російській агресії проти України, але щодо періодизації, то існує ряд провідних українських авторів (В. Грицюк, П. Гай-Нижник та ін.), які ґрунтовно займаються цією проблемою і їхні підходи до питання хроно-

логії війни варті уваги і будуть розглянуті у другій частині цієї статті.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

У науковому обігу вже існує перелік понять, які позначають найменування процесу сучасної війни РФ проти України, що триває від 2014 р., і в рамках однієї роботи автори, як правило, з періодичністю вживали різні назви для цієї війни. Щодо періодизації, то в різних дослідників зустрічається більше унікальності в даному питанні на протипагу назвам цієї війни.

Отже, можна виділити дві чітких цілі, які ми прагнемо вирішити у цій статті: здійснити спробу запропонувати єдиний універсальний усталений термін – власну назву для позначення процесу російської агресії проти України та визначити найбільш оптимальну періодизацію частини війни з 2014–2022 рр., зокрема і коректне іменування складових частин війни.

Найменування. Введення.

Розгляд історіографії цієї війни варто почати саме із роботи Турченко Ф. та Турченко Г. «Проект «Новоросія» і новітня російсько-українська війна» саме тому, що посередньо в тій роботі можна знайти чітке пояснення (однієї його сторони) труднощів, які пов'язані із використанням єдиної усталеної назви цієї війни. Автори монографії згадали три війни між Росією та Україною: 1-а: «... в результаті широкомасштабного військового вторгнення Радянської Росії в Україну (кінець 1917 – початок 1918 рр.) ... Це була перша в ХХ столітті російсько-українська війна, ...» (с. 67)¹; «Наприкінці 1917 р. вони почали першу в ХХ столітті російсько-українську війну» (с. 162)¹; 2-а: «Наприкінці листопада почався наступ радянських військ з Росії в Україну. Прикриттям дій Москви був маріонетковий Тимчасовий робітничо-селянський уряд України, який був перебував у прикордонному російському містечку Суджа. Почалася друга росій-

¹ Турченко Ф., Турченко Г. Проект «Новоросія» і новітня російсько-українська війна. Київ : Інститут історії України НАН України, 2015. 166 с. URL: (дата звернення: 08.08.2023).

сько-українська війна.» (с. 87–88)¹, «Більшовики, захопивши в ході другої російсько-української війни 1919–1921 рр. Україну» (с. 163)¹; і 3-а – сучасна, що триває від 2014 р.: «... 20 лютого 2014 р. почалася російсько-українська війна, третя за останні сто років.», «нинішня російсько-українська війна...» (с. 143)². Тобто, перша проблема найменування російсько-української війни від 2014 р. полягає в додаванні певних словесних уточнень при згадці про неї, оскільки трохи більше 100 років до цього вже були дві війни між Росією та Україною.

Друга проблема вимагає більш детального історіографічного огляду досліджень про сучасну війну. Варто розглянути, які ж формулювання використали різні українські історики для позначення сучасної війни РФ проти України. При цьому будемо рухатися в хронологічному порядку публікування робіт (за роками). Важливе зауваження: ми зазначаємо найменування із деякими спрощеннями від нас: по-перше, назва держави-агресора універсалізована у вигляді аббревіатури РФ (Російська Федерація), з метою раціоналізації, незалежно від того у якій би формі не згадувалась назва держави авторами, по-друге, для зручності змінені відмінки на називний (в першому і в другому випадку для полегшення систематизації матеріалу), по-третє, якщо автори, щось виділяли лапками – це зберігалось нами, по-четверте, враховувались формулювання окрім аспектів, подій чи процесів, які є частинами війни і при цьому це чітко можливо було визначити опрацьовуючи тексти публікацій.

Найменування. Аналіз.

Перша робота, про яку ми вище згадали (видана в 2015 р.) має в собі наступні найменування війни у тексті: агресія РФ в Україні (с. 144)², війна РФ проти України (с. 5)², війна на Сході України (с. 155, 157)², «гібридна війна» РФ проти України (с. 10)², «гібридна» війна проти України (с. 143, 144)², нинішня російсько-українська війна (с. 143)², новітня російсько-українська війна (с. 131, 159)³, **російсько-українська війна** (с. 11, 143, 147, 156)³, сучасна російсько-українська «гібридна» війна (с. 11)³.

Формулювання:

- у назві: новітня російсько-українська війна;

• найбільш вживані у тексті: російсько-українська війна³.

У 2016 р. була видана робота «Гібридна війна Росії проти України: історико-політичне дослідження» під авторством Головченко В., Дорошко М. Дослідники вживали такі словосполучення: агресія РФ (с. 163)⁴, агресія РФ в Україні (с. 165)⁴, агресія РФ проти України (с. 164, 165)⁴, війна на сході України (с. 147)⁴, війна проти України (с. 138)⁴, військова агресія на Донбасі (с. 163)⁴, військова агресія РФ (с. 171, 172)⁴, військова агресія РФ проти України (с. 131, 164)⁴, воєнна агресія проти України (с. 158)⁴, воєнна агресія Росії (с. 159)⁴, воєнна агресія РФ на Донбасі (с. 160)⁴, воєнна агресія РФ проти України (с. 162)⁴, воєнна гібридна агресія Росії на Донбасі (с. 160)⁴, «гібридна» агресія Кремля проти України (с. 71)⁴, гібридна агресія РФ (с. 172)⁴, гібридна агресія РФ проти України (с. 6, 8, 126)⁴, гібридна війна на Донбасі (с. 160, 161)⁴, **гібридна війна проти України** (с. 6, 58, 70, 71, 118, 123, 130, 136, 138, 139, 173)⁴, гібридна війна В. Путіна проти України (с. 122)⁴, гібридна війна путінської Росії проти України (с. 140)⁴, **гібридна війна РФ проти України** (с. 99, 140, 143, 145, 147, 151, 166, 172)⁴, гібридна війна РФ (с. 168)⁴, гібридна збройна агресія РФ проти України (с. 126)⁴, збройна агресія (с. 170)⁴, збройний конфлікт на сході України (с. 19, 149)⁴, збройна агресія на сході України (с. 118)⁴, путінська антиукраїнська війна (с. 148)⁴, російська агресія (с. 161, 166, 167, 172)⁴, російська агресія в Україні (с. 162)⁴, російська агресія проти України (с. 21)⁵, російська гібридна агресія (с. 130, 166, 173)⁵, російської гібридної агресії проти України (с. 7)⁵, російська воєнна агресія проти України (с. 31, 126, 155)⁵, російська збройна агресія (с. 166)⁵, російська збройна агресія проти України (с. 20)⁵, російсько-український конфлікт (с. 155)⁵, сучасна війна за незалежність (с. 57)⁵.

Формулювання:

- у назві: Гібридна війна РФ проти України;
- найбільш вживані у тексті: гібридна війна проти України, гібридна війна РФ проти України⁵.

Наступний автор – Павло Гай-Нижник в монографії від 2017 р. використовував такі слова для позначення війни: агресія на Донбасі (с. 73)⁶,

² Турченко Ф., Турченко Г. Проект «Новоросія» і новітня російсько-українська війна. Київ : Інститут історії України НАН України, 2015. 166 с. URL: (дата звернення: 08.08.2023).

³ Турченко Ф., Турченко Г. Проект «Новоросія» і новітня російсько-українська війна. Київ : Інститут історії України НАН України, 2015. 166 с. URL: (дата звернення: 08.08.2023).

⁴ Головченко В., Дорошко М. Гібридна війна Росії проти України: історико-політичне дослідження. Київ : Ніка-Центр, 2016. 184 с.

⁵ Головченко В., Дорошко М. Гібридна війна Росії проти України: історико-політичне дослідження. Київ : Ніка-Центр, 2016. 184 с.

⁶ Гай-Нижник П. П. Росія проти України (1990–2016 рр.): від політики шантажу і примусу до війни на поглинання та

агресивна політика РФ щодо України (с. 301)⁶, агресія проти України з боку РФ (с. 325)⁶, агресія РФ проти України (с. 188, 213)⁶, війна з Росією (с. 32, 308)⁶, **війна на Сході України** (с. 83, 281, 322)⁶, війна проти України (с. 227)⁶, військова агресія РФ проти України (с. 46)⁶, віроломна війна проти України (с. 283)⁶, гібридна війна (с. 188)⁶, «гібридна війна» України з Росією (с. 301)⁶, збройна агресія проти України (с. 249, 251)⁶, збройна агресія РФ (с. 37)⁶, зовнішня агресія РФ (с. 293)⁶, збройний конфлікт на Сході України (с. 48)⁶, конфлікт на Донбасі (с. 243)⁶, міжнародний збройний конфлікт (с. 281)⁶, неоголошена війна (с. 208)⁶, неприхована війна з боку РФ (с. 188)⁶, **російська агресія** (с. 31, 215, 322)⁶, **російсько-українська війна** (с. 74, 77, 283)⁶.

Формулювання:

- у назві: Росія проти України, війна;
- найбільш вживані у тексті: війна на Сході України, російська агресія, російсько-українська війна⁷.

Наступна публікація П. Гай-Нижника, яку ми розглядаємо є тезами доповіді за матеріалами III Всеукраїнської наукової військово-історичної конференції від 2018 р. У першу чергу вона нам цікава тим, що це єдина серед робіт, які потрапили до нашої уваги і має особливості не тільки серед інших авторів, а і серед інших робіт даного автора. Формулювання в тексті: **Російсько-українська війна** (с. 29, 30, 34)⁷, сучасна Російсько-українська війна (с. 34)⁷, неприхована війна з боку РФ (с. 30)⁷, російська агресія (с. 29)⁷; у назві: Війна на Сході України. Особливості полягають в тому, що велика літера в словосполученні «Російсько-українська війна» не помилка, точніше, навряд чи такою є, оскільки, щонайменше, тричі згадана автором, і більше схожа на чітке поняття. Однак, попри велику літеру, П. Гай-Нижник вдався до використання прикметника «сучасна» (с. 34)⁷.

У 2018 р. було видано колективну монографію, у якій автори здійснили спробу періодизації війни, про що нами зазначено далі. Тим не менш, згадаємо найменування війни, використанні ними у відповідних частинах. Юрій Фігурний – сучас-

на російсько-українська війна (с. 167)⁸, у назві: агресія РФ проти України (с. 162)⁹; Ирина Краснодемська – збройна агресія РФ проти України, у назві: російсько-українська війна на сході України (с. 255)⁹.

Того ж року історик Микола Лазарович написав: «Також воєнні дії, які кілька років тривають в Україні, слід нарешті назвати своїм іменем – російсько-українською війною. Адже поняття «АТО» чи «ООС» за визначенням перетворюють більшу частину громадян країни у пасивних глядачів, «війна» – дає усвідомлення єдності суспільства, розуміння того, що всі українці мають об'єднатися заради перемоги над віковичним ворогом України – Росією.» (с. 115–116)¹⁰. Разом з висловленими думки автор вжив такі слова для позначення: війна РФ проти України (с. 42)¹⁰, гібридна агресія РФ проти України (с. 147)¹⁰, гібридна війна РФ проти України (с. 32, 38)¹⁰, гібридна війна на Донбасі (с. 144)¹⁰, конфлікт на Сході України (с. 26)¹⁰, неоголошена війна РФ проти України (с. 52)¹⁰, **російсько-українська війна** (с. 10, 31, 32, 44, 54, 56, 73, 77, 84, 85, 92, 95, 98, 111, 112, 116–118, 120, 139, 151)¹⁰, російсько-український конфлікт (с. 31)¹⁰, російська агресія проти України (с. 36, 119, 142, 155)¹⁰, російська агресія щодо України (с. 86)¹⁰, російська агресія (с. 38, 63, 94, 141)¹⁰, російська агресія на сході України (с. 78), російська агресія на Донбасі (с. 135)¹⁰, збройна агресія РФ у Донецькій і Луганській областях (с. 155)¹⁰, російська агресія в Україні (с. 83)¹⁰. У назві М. Лазарович застосував слова – «Україна в боротьбі проти збройної агресії Російської Федерації». У даному випадку відчувається згадана позиція історика стосовно найменування досліджуваної війни, безперечно, на контрасті кількісно домінує – «російсько-українська війна», хоча і присутнє розмаїття¹¹.

⁸ Російська агресія проти України: правда і вигадки, причини і наслідки / керівник проекту, упоряд. і наук. ред. П. П. Гай-Нижник. Київ : «МП Леся», 2018. 435 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0014939> (дата звернення: 08.08.2023).

⁹ Російська агресія проти України: правда і вигадки, причини і наслідки / керівник проекту, упоряд. і наук. ред. П. П. Гай-Нижник. Київ : «МП Леся», 2018. 435 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0014939> (дата звернення: 08.08.2023).

¹⁰ Лазарович М. В. «Душу й тіло ми положим за нашу свободу»: Україна в боротьбі проти збройної агресії Російської Федерації (2014–2018 роки). Ічня : ПП «Формат», 2018. 340 с.

¹¹ Лазарович М. В. «Душу й тіло ми положим за нашу свободу»: Україна в боротьбі проти збройної агресії Російської Федерації (2014–2018 роки). Ічня : ПП «Формат», 2018. 340 с.

спроби знищення. Київ : «МП Леся», 2017. 331 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000014451> (дата звернення: 08.08.2023).

⁷ Гай-Нижник П. Війна на сході України: перша фаза (1 березня – 24 серпня 2014 р.). *Війна на Донбасі. 2014–2017 рр.* : зб. наук. праць за матеріалами III Всеукр. наук. військ.-істор. конф., 19 квітня 2018 р. Київ, 2018. С. 29–34. URL: <http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc/2018doc-viyna-na-shodi.php> (дата звернення: 08.08.2023).

Юрій Офіцинський у своїй книзі згадав про російсько-українську війну як концепт запропонований доктором юридичних наук Володимиром Василенком (с. 41)¹². Формулювання від автора книги: агресія РФ (с. 8)¹², агресія РФ проти України (с. 77)¹², агресія проти України (с. 25, 129)¹², військова агресія РФ проти України (с. 12)¹², збройна агресія РФ проти України (с. 12)¹², збройний конфлікт (с. 27, 30, 45, 77, 81)¹², гібридна російсько-українська війна (с. 187)¹², конфлікт (с. 27, 83, 229)¹², російська агресія (с. 10, 11, 12, 34, 48, 62, 68, 71, 77, 86, 231)¹², російська агресія в українські регіони (с. 11)¹², **російська агресія в Україні** (с. 8, 13, 15, 38, 39, 41, 42, 68, 85)¹², російська агресія проти України (с. 10, 79, 85)¹², російське військове вторгнення в Україну (с. 8)¹², російська гібридна агресія (с. 35)¹², **російсько-українська війна** (с. 18, 23, 34, 50, 73, 81, 82, 86, 181, 210, 229, 230, 233, 237)¹², російсько-українська гібридна війна (с. 59)¹², **сучасна російсько українська війна** (с. 11, 12, 13, 14, 15, 21, 27, 49, 52, 56, 60, 68, 80, 84, 232, 237)¹², сучасна війна Росії проти України (с. 20)¹²;

- у назві: сучасна російсько-українська війна;
- найбільш вживані у тексті: російська агресія в Україні, російсько-українська війна, сучасна російсько-українська війна¹².

Певну увагу приділимо колективній роботі «Братня» навала. Війни Росії проти України XII–XXI ст.», де автори використали словосполучення: Вітчизняна війна за незалежність (с. 10, 244)¹³ та новітня російсько-українська війна (с. 221)¹³.

М. Дорошко у одноосібній роботі 2018 р. на рівні з іншими авторами згаданими вжив різноманітні словосполучення. Відповідні словесні конструкції в тексті: агресія РФ проти України (с. 176, 177)¹⁴, агресія РФ в Україні (с. 178)¹⁴, **гібридна війна РФ проти України** (с. 90, 155, 157, 159, 162, 178, 185)¹⁴, **гібридна війна проти України** (с. 112, 126, 127, 135, 142, 147, 150, 151, 186)¹⁴, військова агресія РФ проти України (с. 143, 176)¹⁴, воєнна агресія РФ (с. 171, 183)¹⁴, воєнна агресія проти України (с. 170)¹⁴, воєнна агресія РФ проти України (с. 174)¹⁴, збройна агресія на сході України (с. 112)¹⁴, збройна агресія РФ проти України (с. 125,

137)¹⁴, збройний конфлікт (с. 159, 161)¹⁴, новітня російсько-українська війна (с. 5)¹⁴, **російська агресія** (с. 144, 149, 167, 173, 179, 180, 185)¹⁴, російська агресія в Україні (с. 174)¹⁴, російська агресія проти України (с. 96)¹⁴, російська воєнна агресія проти України (с. 137, 166)¹⁴, російська війна проти України (с. 154)¹⁴, російська військова агресія (с. 143)¹⁴, російська гібридна агресія (с. 141, 186)¹⁴, російська збройна агресія (с. 130, 179)¹⁴, російсько-український конфлікт (с. 166)¹⁴.

Формулювання:

- у назві: Неоголошені війни Росії проти України;
- найбільш вживані у тексті: гібридна війна РФ проти України, гібридна війна проти України, російська агресія¹⁴.

Наступні науковці, яким ми приділили увагу – це фахівці Національного університету оборони України імені Івана Черняховського (НУОУ). Найголовніше чим їхні публікації важливі в контексті нашого дослідження це періодизація, але оскільки ми розглядаємо їхні роботи, то і варто зазирнути в понятійний аспект. Ними було написано дві статті для журналу «Codrul Cosminului», перша – від 2018 р. під авторством Михайла Гребенюка, Валерія Грицюка та Олександра Скрябіна, друга – від 2020 р. під авторством М. Гребенюка, В. Грицюка та Павла Щипанського. Їх об'єднує продовжуваність логіки і теми змісту, більшою мірою, авторський колектив, а також мова статті – англійська. Щодо мови написання статті, то дуже часто іменники для позначення сторін війни при її найменуванні пишуться з великої літери. Проте ми будемо їх писати з маленькою (у цьому випадку), виключно тому, що в інших україномовних публікаціях авторів НУОУ, зокрема, за авторства В. Грицюка відсутні назви війни з великої літери. Отже, перша серед згаданих статей має такі конструкції у нашому перекладі: війна на Донбасі (с. 387)¹⁵, гібридна війна РФ проти України (с. 382)¹⁵, «гібридна» війна РФ проти України (с. 404)¹⁵, «гібридна війна» проти України (с. 383)¹⁵, збройний конфлікт в Україні (с. 390)¹⁵, **збройний конфлікт на Сході України** (с. 383, 384, 388, 389, 390, 400, 404)¹⁵.

Формулювання другої статті такі: збройна агресія РФ (с. 373)¹⁶, збройний конфлікт на Сході

¹² Офіцинський Ю. Сучасна російсько-українська війна (за матеріалами газети «The New York Times» 2013–2017 років). Ужгород: РІК-У, 2018. 312 с.

¹³ «Братня» навала. Війни Росії проти України XII–XXI ст. / В. Брехуненко та ін. 2-ге вид. Київ, 2018. 248 с.

¹⁴ Дорошко М. Неоголошені війни Росії проти України у ХХ – на початку ХХІ ст.: Причини і наслідки. Київ: Ніка-Центр, 2018. 192 с.

¹⁵ Hrebeniuk M., Hrytsiuk V., Skriabin O. The Main Events of the First Period of Armed Conflict in the East of Ukraine (April – September 2014). *Codrul Cosminului*. 2018. Vol. 24, no. 2. P. 377–408. URL: <https://codrulcosminului.usv.ro/vol-24-2/> (date of access: 08.08.2023).

¹⁶ Hrebeniuk M., Hrytsiuk V., Shchypanskiy P. Key Events of the Second Period of the Armed Conflict in the East of Ukraine (05. 09. 2014 – 30. 04. 2018). *Codrul Cosminului*. 2020.

України (с. 362)¹⁶, російська збройна агресія (11, с. 358)¹⁶, російсько-український збройний конфлікт (с. 360)¹⁶, **гібридна війна РФ проти України** (с. 358, 369, 375)¹⁶, **збройна агресія РФ проти України** (с. 358, 360, 375)¹⁶ – найбільш вживані. Ми хочемо комплексно розглянути цю статтю разом з попередньою та подальшими двома від НУОУ, тому що саме тоді стане зрозумілою загальна картина.

Наперед скажемо, що аналізуючи другу статтю, зокрема, варто зазначити, що саме мають на увазі автори під словами – «збройний конфлікт на Сході України» – а про це самі автори висловились наступним чином: «На нашу думку, «Донбаську війну» правильно класифікується як збройний конфлікт на Сході України, який підтримується ззовні»¹⁷. Згадані слова можна сприймати не тільки як пояснення домінування вживаного словосполучення, а і як певне зауваження на зміст і предмет дослідження в їхніх чотирьох роботах, які ми тут наводимо. А точніше, оскільки основні події війни від квітня 2014 р. і до 2020 р. протікали саме на Сході України, а головним завданням цих досліджень є періодизація війни, то є логіка у вживанні найменування – збройний конфлікт на Сході України.

Третя стаття, вже україномовна, того ж року, з аналогічним авторським складом. Даний текст містить схожу тенденцію, як і у випадку до цього: антиукраїнська «гібридна війна» (с. 178)¹⁸, «гібридна війна» РФ проти України (с. 176, 177, 188)¹⁸, агресія РФ проти України (с. 190)¹⁸, збройна агресія РФ (с. 189)¹⁸, збройна агресія РФ проти України (с. 176, 178, 190)¹⁸, російська агресія (с. 177, 180, 181, 186, 189)¹⁸, російська збройна агресія (с. 177, 178)¹⁸, російсько-українське збройне протистояння (с. 177)¹⁸, російсько-українське протистояння (с. 188)¹⁹, **збройний конфлікт на сході України** (с. 176, 177, 180, 184, 185, 186, 189, 190)¹⁹ – перше по згадуваності.

Vol. 26, no. 2. P. 357–378. URL: <https://doi.org/10.4316/cc.2020.02.004> (date of access: 08.08.2023).

¹⁷ Hrebeniuk M., Hrytsiuk V., Shchypanskyi P. Key Events of the Second Period of the Armed Conflict in the East of Ukraine (05. 09. 2014 – 30. 04. 2018). Codrul Cosminului. 2020. Vol. 26, no. 2. P. 375. URL: <https://doi.org/10.4316/cc.2020.02.004> (date of access: 08.08.2023).

¹⁸ Гребенюк М., Грицюк В., Щипанський П. Історична періодизація антитерористичної операції на сході України (14 квітня 2014 – 30 квітня 2018 рр.). *Український історичний журнал*. 2020. № 4. С. 176–191. URL: <https://doi.org/10.15407/uhj2020.04.176> (дата звернення: 08.08.2023).

¹⁹ Гребенюк М., Грицюк В., Щипанський П. Історична періодизація антитерористичної операції на сході України (14 квітня 2014 – 30 квітня 2018 рр.). *Український історичний журнал*. 2020. № 4. С. 176–191. URL: <https://doi.org/10.15407/uhj2020.04.176> (дата звернення: 08.08.2023).

І, нарешті, четвертий текст фахівців НУОУ у вигляді частини колективної монографії. П. Щипанський, Сергій Сегеда, В. Грицюк, Олексій Покотило у своїй роботі «Воєнні аспекти протидії “гібридній” агресії: досвід України» вжили такі формулювання: агресія РФ проти України (с. 22, 28)²⁰, антиукраїнська «гібридна» війна (с. 24)²⁰, гібридна війна РФ (с. 41)²⁰, «гібридна» війна РФ проти України (с. 22, 37)²⁰, збройна агресія РФ (с. 28, 38, 39)²⁰, збройна агресія РФ проти України (с. 22, 23, 24, 41)²⁰, **збройний конфлікт на Сході України** (с. 23, 26, 28, 32, 34, 38, 39, 41)²⁰ – що є найбільш згадуваним, російська збройна агресія «гібридного» типу (с. 22)²⁰, російсько-українське збройне протистояння початку ХХІ ст. (с. 23)²⁰, російська збройна агресія (с. 24, 25)²⁰, російська агресія (с. 26, 34, 41)²⁰, російська «гібридна агресія» (с. 26, 38)²⁰. У назві ж вжито – **Збройна агресія РФ проти України** (с. 22)²⁰.

Підсумовуючи чотири вище згадані роботи від фахівців НУОУ виданих в період 2018–2020 рр. можна абсолютно чітко визначити, на основі тенденції, найбільш вживане поняття для позначення Новітньої російсько-української війни – збройний конфлікт на Сході України (коментар стосовно цього ми залишили вище при роз’ясненні суті і змісту публікацій НУОУ).

Знову повертаємось до П. Гай-Нижника. У 2022 р., вже після широкомасштабного вторгнення ним була написана стаття під назвою «Російсько-українська війна – війна за життя (2014–2022 рр.): періодизація». У її тексті ним використано, порівняно, не багато формулювань (наприклад, агресивна війна проти України (с. 53)²¹, російська агресія (с. 55)²¹, Велика російсько-українська війна (с. 70)²¹ – так він позначив події, саме від 2014 р., але панівним по кількості є – **російсько-українська війна** (с. 51, 53, 55, 64, 65, 66, 69, 70, 71)²¹, звертаємо увагу, що саме воно фігурує у назві.

Того ж року було опубліковано статтю Валерія Смоля та Олексія Яся, в якій авторами вжито лише декілька варіантів: війна РФ проти України (с. 3)²²,

²⁰ Воєнні аспекти протидії «гібридній» агресії: досвід України : монографія / за заг. ред. А. М. Сиротенка. Київ : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2020. 176 с. URL: <https://nuou.org.ua/nauka/npub/monography/monvonn-aspekti-prvd-ukrani.html> (дата звернення: 08.08.2023).

²¹ Гай-Нижник П. Російсько-українська війна – війна за життя (2014–2022 рр.): періодизація. *Українознавство*. 2022. № 1. С. 51–76. URL: [https://doi.org/10.30840/2413-7065.1\(82\).2022.255750](https://doi.org/10.30840/2413-7065.1(82).2022.255750) (дата звернення: 08.08.2023).

²² Смолій В. А., Ясь О. В. Сучасна російсько-українська війна у світлі постколоніалізму. *Вісник НАН України*. 2022. № 6. С. 3–15. URL: <https://doi.org/10.15407/vsn2022.06.003>

російська агресія (с. 5)²², і знову найбільш популярними є: **сучасна російсько-українська війна** (с. 3, 4, 5, 6, 13)²² (вжито у назві), **російсько-українська війна** (с. 3, 5, 6, 12, 13, 14)²².

Разом з тим, у тексті доповіді («Історична періодизація широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України. Українське військо: сучасність та історична ретроспектива») В. Грицюка стосовно періодизації Новітньої російсько-української війни істориком було використано лише такий словесний конструкт як – збройна агресія РФ проти України²³.

Остання робота, яку ми долучаємо у дослідженні найменування сучасної війни РФ з Україною під авторством В. Грицюка та Олександра Лисенка: російсько-українська війна (с. 6, 7, 25)²⁴, збройна агресія РФ (с. 10, 12)²⁴, війна РФ проти України (с. 7, 26)²⁴, **збройна агресія РФ проти України** (с. 6, 9, 15, 25)²⁴ – умовно, домінуюче найменування, а в назві – війна РФ проти України²⁴.

Висновки до проблеми найменування.

Підсумуємо найбільш уживані найменування війни, які згадуються серед наведених вище публікацій:

Роки публікацій	Автори	Формулювання (спрощені до називного відмінка та назви держави-агресора у формі аббревіатури РФ, лише за умови, що йдеться про сучасну державу) в назвах та у текстах (найбільш уживані)
2015	Турченко Ф., Турченко Г.	у назві: новітня російсько-українська війна; у тексті: російсько-українська війна.
2016	Головченко В., Дорошко М.	у назві: Гібридна війна РФ проти України; у тексті: гібридна війна проти України, гібридна війна РФ проти України.
2017	Гай-Нижник П.	у назві: РФ проти України; у тексті: війна на Сході України, російська агресія, російсько-українська війна.

(дата звернення: 10.08.2023).

²³ Грицюк В. М. Історична періодизація широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України. Українське військо: сучасність та історична ретроспектива : Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 23 листопада 2022 р. Київ, 2023. С. 45. URL: <https://nuou.org.ua/nauka/confi/3-npc-23-04.html> (дата звернення: 08.08.2023).

²⁴ Грицюк В., Лисенко О. Війна Російської Федерації проти України: воєнний, міжнародно-правовий, геополітичний та економічний виміри. *Український історичний журнал*. 2023. № 2. С. 5–33. URL: <https://doi.org/10.15407/uhj2023.02.005> (дата звернення: 08.08.2023).

2018	Гай-Нижник П.	у назві: Війна на сході України; у тексті: Російсько-українська війна (з великої літери).
2018	Фігурний Ю.	у назві: агресія РФ проти України; у тексті: сучасна російсько-українська війна.
2018	Краснодемська І.	у назві: російсько-українська війна на сході України; у тексті: збройна агресія РФ проти України.
2018	Лазарович М.	у назві: збройна агресія РФ; у тексті: російсько-українська війна.
2018	Офіцинський Ю.	у назві: сучасна російсько-українська війна; у тексті: російська агресія в Україні, російсько-українська війна, сучасна російсько-українська війна.
2018	Брехуненко В. та ін.	у назві: Війни Росії проти України; у тексті: Вітчизняна війна за незалежність, новітня російсько-українська війна.
2018	Дорошко М.	у назві: Неоголошені війни Росії проти України; у тексті: гібридна війна РФ проти України, гібридна війна проти України, російська агресія.
2018	Гребенюк М., Грицюк В., Скрябін О.	у назві: збройний конфлікт на Сході України; у тексті: збройний конфлікт на Сході України.
2020	Гребенюк М., Грицюк В., Щипанський П.	у назві: збройний конфлікт на Сході України; у тексті: гібридна війна РФ проти України, збройна агресія РФ проти України.
2020	Гребенюк М., Грицюк В., Щипанський П.	у назві: антитерористична операція на сході України; у тексті: збройний конфлікт на сході України.
2020	Щипанський П., Сегада С., Грицюк В., Покотило О.	у назві: Збройна агресія РФ проти України; у тексті: збройний конфлікт на Сході України.
2022	Гай-Нижник П.	у назві: Російсько-українська війна; у тексті: російсько-українська війна.
2022	Смолій В., Ясь О.	у назві: Сучасна російсько-українська війна; у тексті: російсько-українська війна.
2023	Грицюк В.	у назві: збройна агресія РФ проти України; у тексті: збройна агресія РФ проти України.
2023	Грицюк В., Лисенко О.	у назві: Війна РФ проти України; у тексті: збройна агресія РФ проти України.

Слово – «війна» та словосполучення – «російсько-українська війна» достатньо згадані у різних дослідників (також присутні прикметники «новітня» та «сучасна»).

Весь той комплекс публікацій, які ми розглянули в питанні найменування війни і комплексний аналіз наведених даних (формулювань) провокує до наступної думки стосовно предмету нашого дослідження в комплексі – все це є, скоріше, набором словосполучень, що інтуїтивно зрозумілий для дослідників і читачів як словесне позначення всього процесу чи окремих епізодів Новітньої російсько-української війни, проте це аж ні як не показник системності і спрощеного єдиного підходу для найменування.

Присутній певний понятійний хаос із, плюс-мінус, десятка формулювань зі словами: агресія, конфлікт, війна; додані до них епітети: російська, збройний, гібридна. Місцями вживається більш чітке поняття «російсько-українська війна» і до неї також додають прикметники, такі як: новітня, сучасна, і все це з маленької літери (за виключенням публікації доповіді Павла Гай-Нижника на науковій конференції у 2018 р. присвяченій подіям війни 2014–2017 рр., де кілька разів ним вжито поняття «Російсько-українська війна»), тобто все це не чітка назва, це спроба, здебільшого, ситуативно здійснювати найменування цієї війни.

До речі, виходячи із наведених нами робіт, то з часом від початку війни у 2014 р. і до сьогоднішнього дня авторами вживається менше різноманіття словосполучень для позначення Новітньої російсько-української війни, але до цього твердження варто віднести дуже обережно, оскільки ми усвідомлюємо, що можемо потрапити в пастку «помилки того, хто вижив», через те, що кількість розвіданих робіт, не така велика і не достатня для висування впевненого твердження.

Трохи уваги хочемо приділити статті під авторством Віктора Головка у Енциклопедії історії України «Збройна агресія Російської Федерації проти України», а конкретно процитуємо одне ємне речення: «У вітчизн. наук. літературі використовуються визначення «російсько-українська війна», «визвольна війна», «війна за незалежність»; є спроби використання термінів «гібридна» чи «проксі-війна».²⁵ Цікаве поєднання назви статті і згадані визначення війни у вітчизняній науковій літературі. Але В. Головка, де-факто підтверджує, що є різноманітні визначення цієї війни і, до речі, першим серед таких згадав «російсько-українську війну».

²⁵ Головка В. ЗБРОЙНА АГРЕСІЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ. *Енциклопедія історії України: Додатковий том.* – Кн. 1: А–Я. Київ, 2021. С. 253–270. URL: http://www.history.org.ua/?termin=zbrojna_agresija_rosijskoji_federatsiji_proty_ukrajiny (дата звернення: 08.08.2023).

Спираючись на український правопис 2019 р. (останній затверджений станом на серпень 2023 р.) ми знаходимо аргументи на користь того, що назву сучасної війни з РФ варто писати з великої літери. У параграфі 52 «правопису» піднято питання назв історичних подій, для яких передбачено уживання великої букви, і до цього у пункті 1 наведено приклад для війн – «Семирічна війна». У третій примітці того ж параграфу згадуються події, війни та ін., що стали загальними і їх варто писати з маленької букви, наприклад: греко-перські війни, хрестові походи тощо²⁶. Тобто, згідно українського правопису коректно буде писати назву цієї війни з великої літери. Оскільки у багатьох дослідників фігурує поняття «російсько-українська війна», то для коректного найменування сучасної війни, на нашу думку, варто використовувати поняття – «Новітня російсько-українська війна». Але при згадці декількох війн між Росією та Україною потрібно вживати маленьку літеру – «російсько-українські війни», згідно відповідних аналогій.

Підсумовуючи досліджені нами роботи, а також вище згадані нами думки ми схильні до того, що заради раціоналізації і спрощення, а також здійснення кроків до максимальної зручності варто прийти до єдиного усталеного поняття для позначення російсько-української війни – це по-перше. По-друге, ми апелюємо до вже існуючих усталених позначень інших відомих війн в історії людства і до норм українського правопису, як: Семилітня війна (приклад, із «Українського правопису»), Друга світова війна, Столітня війна та багато інших, які об'єднує написання з великої літери. Вживати велику літеру у написанні варто тому, що це власна назва історичного процесу, а також доволі впливовий міжнародний конфлікт і станом на 2023 р. він зачіпає різними аспектами багато держав світу, саме тому варто прийти до єдиного визначення – Новітня російсько-українська війна. Це потрібно зробити задля демонстрації чіткої позиції істориків у середині України і на зовні, з метою формування відповідного ставлення до цієї війни.

Періодизація. Введення.

На сьогодні існують різноманітні авторські варіанти періодизації, які були опубліковані в різні роки. Є сенс на ряду із найменуванням Новітньої

²⁶ УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС / ред.: Є. І. Мазніченко та ін. Київ : Науково-виробниче підприємство «Видавництво “Наукова думка” НАН України», 2019. 392 с. URL: http://www.inmo.org.ua/news/український-правопис.-електронна-версія-офіційного-видання.html?fbclid=IwAR1-aU2nbkRlulTY_DAAJPyRBMEliS1767abCc7VJzmFHAPUe6xNc6Mn8s (дата звернення: 24.08.2023).

російсько-української війни розглянути найбільш популярні підходи до періодизації цієї війни в історичній науці, для повної картини проблеми.

Періодизація. Аналіз.

Викладемо варіанти періодизації Новітньої російсько-української війни в хронологічному порядку їхнього виходу в світ.

Головченко В. та Дорошко М. поширили періодизацію і на події до 2014 р., із тексту авторів можна виділити наступне:

• Підготовчий період 1999/2000 – 2014 рр. (починається із приходу В. Путіна до влади в РФ) (с. 137)²⁷:

- 1-а фаза 1999/2000 – 2003 р. (завершується переходом до практичного вирішення «українського питання») (с. 138)²⁷;
- 2-а фаза 2003–2010 р. (від протистояння на о. Тузла до початку президенства В. Януковича);
- Завершальна фаза 2010–2013 рр. (президентство В. Януковича) (с. 143)²⁷;
- Активна фаза гібридної війни: Євромайдан (с. 145)²⁷;

• Активний період гібридної агресії (с. 7)²⁷.

• Певною мірою, елементи цієї періодизації використовувались М. Дорошко у одноосібній монографії 2018 р.²⁸

У колективній монографії «Російська агресія проти України: правда і вигадки, причини і наслідки» присутні спроби здійснити періодизацію війни Ю. Фігурний виокремив лише етапи:

- «1) анексія Криму (лютий – березень 2014 р.);
- 2) проект «Новороссія» (квітень – липень 2014 р.);

3) замаскована військова агресія РФ проти України (липень 2014 – лютий 2015 р.);

4) стабілізація лінії фронту на сході України, перманентні бойові зіткнення на найважливіших ділянках протистояння та неперервна прихована воєнна й відкрита інформаційна агресія РФ (лютий 2015 – до сьогодні [2018 р.]).» (с. 167)²⁹.

І. Краснодемська згадала лише один компонент – «друга фаза», що важко назвати періодизацією,

але ми не можемо це проігнорувати: «У квітні 2014 р. розпочалася друга фаза збройної агресії РФ проти України, коли контрольовані, керовані й фінансовані російськими спецслужбами озброєні групи проголосили створення т. зв. ДНР (7 квітня) та ЛНР (27 квітня).» (с. 255)²⁹.

П. Гай-Нижник, є одним із дослідників, що послідовно в різні часи реалізовував періодизацію Новітньої російсько-української війни у власних роботах. На конференції у 2018 р. у назві його виступу вже містився компонент періодизації.

П. Гай-Нижник, 2018 р. виокремив п'ять періодів:

• «I період: Окупація та анексія АР Крим (20 лютого – 24 березня 2014 р.). «Фронт без спротиву»;³⁰

• «II період: Антитерористична операція (1 березня (офіційно – від 13 квітня) – 24 серпня 2014 р.). «Внутрішній фронт»;

• III період: Вторгнення Росії в Донбас (24 серпня 2014 р. – 19 лютого 2015 р.). «Східний фронт: Донбаське бойовище»;

• IV період: Позиційна війна (20 лютого 2015 р. – 20 вересня 2016 р.). «Східний фронт: Мінська пастка»;

• V період: Квола війна (від 20 вересня 2016 р. – квітень 2018 р.). «Східний фронт: Норманські шанці».»³¹.

Підсумовуючи, зазначимо, що ця періодизація є простою, по суті складається із одного рівня (5-ти періодів) і має назви, які більше характерні до публіцистичних текстів.

У монографії М. Лазаровича, згадується нижня хронологічна межа – 27 лютого 2014 р., яка на думку автора є точкою відліку російсько-української війни: «27 лютого – Захоплення російськими спецпідрозділами будівель Верховної Ради і Ради міністрів Автономної Республіки Крим, інших адміністративних будівель, аеропортів в Сімферополі та Севастополі, установ зв'язку, засобів масової інформації тощо та початок блокування військових частин кримського угруповання Збройних сил

²⁷ Головченко В., Дорошко М. Гібридна війна Росії проти України: історико-політичне дослідження. Київ : Ніка-Центр, 2016. 184 с.

²⁸ Дорошко М. Неоголошені війни Росії проти України у ХХ – на початку ХХІ ст.: Причини і наслідки. Київ : Ніка-Центр, 2018. С. 151.

²⁹ Російська агресія проти України: правда і вигадки, причини і наслідки / керівник проекту, упоряд. і наук. ред. П. П. Гай-Нижник. Київ : «МП Леся», 2018. 435 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0014939> (дата звернення: 08.08.2023).

³⁰ Гай-Нижник П. Війна на сході України: перша фаза (1 березня – 24 серпня 2014 р.). *Війна на Донбасі. 2014–2017 рр.* : зб. наук. праць за матеріалами III Всеукр. наук. військ.-істор. конф., 19 квітня 2018 р. Київ, 2018. С. 34. URL: <http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc/2018doc-viyna-na-shodi.php> (дата звернення: 08.08.2023).

³¹ Гай-Нижник П. Війна на сході України: перша фаза (1 березня – 24 серпня 2014 р.). *Війна на Донбасі. 2014–2017 рр.* : зб. наук. праць за матеріалами III Всеукр. наук. військ.-істор. конф., 19 квітня 2018 р. Київ, 2018. С. 34. URL: <http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc/2018doc-viyna-na-shodi.php> (дата звернення: 08.08.2023).

(ЗС) України. Це стало фактичним початком російсько-української війни.»³².

Натомість, Ю. Офіцинський, як і більшість інших дослідників нижньою хронологічною межею Новітньої російсько-української війни визначають 20 лютого 2014 р. «Російське військове вторгнення в Україну, спочатку в Крим, а потім – на Донбас, що розпочалося 20 лютого 2014 р. у прихованій (гібридній) формі та триває донині всупереч нормам міжнародного права, стало яскравим історичним прецедентом у сучасному світі.» (с. 8)³³. «Збройна агресія Росії проти України розпочалася 20 лютого 2014 р., коли російські військові підрозділи в Криму порушили правила базування Чорноморського флоту Росії на території України. Ця дата зазначена на російській відомчій медалі «За повернення Криму», затвердженій 21 березня 2014 р. Верховна Рада України визнала 20 лютого 2014 р. днем початку російської агресії у заяві від 21 квітня 2015 р. та у Законі «Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення дати початку тимчасової окупації» від 15 вересня 2015 р.» (с. 12)³³.

Посилаючись на інформацію із джерел дослідник виділив 3 етапи у російській агресії: «спроба мирного поневолення (перервала Революція гідності), незаконна анексія Кримського півострова, гібридне вторгнення (інтервенція) на Донбас.» (с. 41)³³. Okремо виділено періодизацію окупації Криму, назвав це «активною фазою» агресії і поділив на три етапи: «1) 20–28 лютого – від появи і розосередження диверсійних груп до захоплення ними головної владної будівлі автономії; 2) 1–15 березня – захоплення російськими військами всіх важливих об'єктів півострова; 3) 16–18 березня – оформлення анексії за результатами нікчемних правочинів, не визнаних ООН.» (с. 120)³³. Також згадано три періоди, 1-й від березня до травня 2014 р., другий одразу після цього і третій почався у серпні (наприкінці) 2014 р. і «триває досі» (робота опублікована в 2018 р.) (с. 195)³³. І остання періодизація, яка згадується автором монографії «Аналіз експертного, подійного, фактичного матеріалу, що оприлюднений «The New York Times», дозволяє російсько-українську війну на Донбасі поділити на три періоди: 1) провокування збройного кон-

³² Лазарович М. В. «Душу й тіло ми положим за нашу свободу»: Україна в боротьбі проти збройної агресії Російської Федерації (2014–2018 роки). Ічня : ПП «Формат», 2018. С. 118.

³³ Офіцинський Ю. Сучасна російсько-українська війна (за матеріалами газети «The New York Times» 2013–2017 років). Ужгород : РІК-У, 2018. 312 с.

флікту навесні 2014 р.; 2) розгортання російської агресії влітку 2014 р.; 3) мінімізація воєнних дій під міжнародним тиском (вересень 2014 – грудень 2017 рр.)» (с. 235)³⁴.

Отже, Ю. Офіцинський окреслив, три етапи російської агресії загалом, три етапи окупації Криму («активна фаза»), окремо три періоди війни, а також три періоди війни, саме подій на Сході України. Ієрархія періодизації виглядає змішаною, рівень етапів і періодів не чіткий, важко визначити що і чому підпорядковано та відсутня системність (с. 41, 195)³⁴.

Оскільки складовою нашого розгляду є війна, то коректним буде звернути увагу на спроби періодизації Новітньої російсько-української війни від військових істориків (дослідників НУОУ).

Перша робота, що була нами помічена із доволі чіткою періодизацією, що складається із 2-х рівнів: 2-х періодів і складових – 8 етапів. Безумовно, дана періодизація базується на аналізі бойових дій, в першу чергу.

Отже, фахівці НУОУ запропонували наступну періодизацію із такими складовими і дотримувались її в тому чи іншому вигляді до 2022 р.:

- 1-й період: «Подолання «гібридної агресії» та активне залучення сил АТО до звільнення Донецької та Луганської областей від російських терористичних угруповань. Стримуючи вторгнення російських підрозділів (початок квітня – 5 вересня 2014 р.)»³⁵:

- 1-й етап: «Розгортання розвідувальними службами Російської Федерації збройного конфлікту на Сході України (квітень – червень 2014 р.)»³⁵;

- 2-й етап: «Звільнення території Сходу України від російських терористичних осередків (1 липня – 24 серпня 2014 р.)» (с. 396)³⁶;

- 3-й етап: «Вторгнення підрозділів російських ЗС на територію Донецької та Луганської областей України (25 серпня – 5 вересня 2014 р.)» (с. 401)³⁶;

³⁴ Офіцинський Ю. Сучасна російсько-українська війна (за матеріалами газети «The New York Times» 2013–2017 років). Ужгород : РІК-У, 2018. 312 с.

³⁵ Hrebenuk M., Hrytsiuk V., Skriabin O. The Main Events of the First Period of Armed Conflict in the East of Ukraine (April – September 2014). *Codrul Cosminului*. 2018. Vol. 24, no. 2. P. 389. URL: <https://codrulcosminului.usv.ro/vol-24-2/> (date of access: 08.08.2023).

³⁶ Hrebenuk M., Hrytsiuk V., Skriabin O. The Main Events of the First Period of Armed Conflict in the East of Ukraine (April – September 2014). *Codrul Cosminului*. 2018. Vol. 24, no. 2. P. 377–408. URL: <https://codrulcosminului.usv.ro/vol-24-2/> (date of access: 08.08.2023).

• 2-й період: «Локалізація конфлікту в окремих районах Донецької та Луганської областей» (5 вересня 2014 – 30 квітня 2018 рр.) (с. 405)³⁶:

- 4-й етап: «Стабілізація лінія бойових дій на Сході України (5 вересня 2014 – 14 січня 2015)» (с. 405)³⁶;
- 5-й етап: «Відбиття другого наступу російських окупаційних військ (15 січня – 20 лютого 2015 р.)» (с. 405)³⁶;
- 6-й етап: «Посилення лінії оборони на Сході України (21 лютого 2015 – 20 вересня 2016)» (с. 405)³⁶;
- 7-й етап: «Розведення сил воюючих сторін. Посилення лінії оборони (21 вересня 2016 – листопад 2017)» (с. 405)³⁶;
- 8-й етап: «Завершення АТО (листопад 2017 – 30 квітня 2018)» (с. 405)³⁶. У 2020 р. науковці НУОУ написали статтю-продовження, де вони внесли певні зміни у назви періодів і етапів, але хронологія і загальний зміст були незмінні³⁷.

Того ж року, в аналогічному складі авторів була написана ще одна стаття, у ній були повторені компоненти періодизації, проте новинка була – додали «Початковий період російської збройної агресії Окупація Російською Федерацією Автономної Республіки Крим. Демонстраційні дії з розгортання угруповань військ на кордонах. Дестабілізація російськими спецслужбами обстановки у східних та південних областях України (20 лютого – початок квітня 2014 р.)»³⁸, а також у ще одній роботі з'явився «Третій період збройного конфлікту на Сході України Проведення операції Об'єднаних сил (з 30 квітня 2018 р.)»³⁹. Отже, науковці НУОУ станом на 2020 р. виділили: початковий період, 3 звичайних періоди і 8 етапів у їхньому складі (3-й період без етапів).

Значно раніше ми вже згадували про статтю у Енциклопедії історії України від В. Головка в

контексті назви війни, тепер щодо періодизації – визначена ним нижня хронологічна межа – 20 лютого 2014 р. із початком російських дій по окупації Криму і, як це не дивно, визначена верхня – «повернення повної юрисдикції України над тимчасово окупованими територіями АР Крим та ОРДЛО»⁴⁰ (написано в 2021 р.). У тому числі виділено 6 етапів:

- «1) окупація Криму (активна фаза 20 лютого – 18 березня 2014);
- 2) організація пророс. вуличних акцій (березень – серед. квітня 2014);
- 3) диверсійно-терористична діяльність (2-га половина квітня – червень 2014; перші три фази в рос. пропагандистському дискурсі називаються «Русской весной»);
- 4) воєнна кампанія липня – поч. вересня 2014 (до підписання перших Мінських угод);
- 5) воєнна кампанія січня–лютого 2015 (до підписання других Мінських угод);
- 6) позиційна війна (з березня 2015 по нинішній час), яка супроводжувалася протистоянням у дипломатичній сфері та в царині діяльності спецслужб, а також воєн. ескалаціями (бої під Мар'їнкою та на Світлодарській дузі, Керченська криза тощо).»⁴¹.

П. Гай-Нижник у 2022 р. оновив власну періодизацію, яку висунув раніше, вона зберегла однорівневу структуру із періодів, а також публіцистичний характер назв: «I період: окупація та анексія АР Крим (20 лютого – 24 березня 2014 р.). «Фронт без спротиву»;

II період: антитерористична операція (1 березня (офіційно – від 13 квітня) – 24 серпня 2014 р.). «Внутрішній фронт»;

III період: вторгнення Росії в Донбас (24 серпня 2014 р. – 19 лютого 2015 р.). «Східний фронт: донбаське бойовище»;

IV період: позиційна війна (20 лютого 2015 р. – 20 вересня 2016 р.). «Східний фронт: мінська пастка»;

V період: «квола» війна (20 вересня 2016 р. – 20 травня 2019 р.). «Східний фронт: «нормандські шанці»;

³⁷ Hrebeniuk M., Hrytsiuk V., Shchypanskyi P. Key Events of the Second Period of the Armed Conflict in the East of Ukraine (05. 09. 2014 – 30. 04. 2018). *Codrul Cosminului*. 2020. Vol. 26, no. 2. P. 357–378. URL: <https://doi.org/10.4316/cc.2020.02.004> (date of access: 08.08.2023).

³⁸ Гребенюк М., Грицюк В., Щипанський П. Історична періодизація антитерористичної операції на сході України (14 квітня 2014 – 30 квітня 2018 рр.). *Український історичний журнал*. 2020. № 4. С. 178. URL: <https://doi.org/10.15407/uhj2020.04.176> (дата звернення: 08.08.2023).

³⁹ Воєнні аспекти протидії «гібридній» агресії: досвід України: монографія / за заг. ред. А. М. Сиротенка. Київ: НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2020. С. 39 URL: <https://nuou.org.ua/nauka/npub/monography/monvonn-aspekti-prvd-ukrani.html> (дата звернення: 08.08.2023).

⁴⁰ Головка В. ЗБРОЙНА АГРЕСІЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ. *Енциклопедія історії України: Додатковий том*. – Кн. 1: А–Я. Київ, 2021. С. 253–270. URL: http://www.history.org.ua/?termin=zbrojna_agresija_rosijskoji_federatsiji_protu_ukrajiny (дата звернення: 08.08.2023).

⁴¹ Головка В. ЗБРОЙНА АГРЕСІЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ. *Енциклопедія історії України: Додатковий том*. – Кн. 1: А–Я. Київ, 2021. С. 253–270. URL: http://www.history.org.ua/?termin=zbrojna_agresija_rosijskoji_federatsiji_protu_ukrajiny (дата звернення: 08.08.2023).

VI період: вичікувальна війна (20 травня 2019 р. – 23 лютого 2022 р.). «Східний фронт: манівці замирення»;

VII період: тотальна війна (24 лютого 2022 р. – ...). «Бойовище п'яти фронтів»⁴².

Проте, П. Гай-Нижник сам зауважив: «В рамках кожного з цих періодів, безумовно, були й окремі етапи і фази, відбувалися військові операції та битви, робота ВПК, дипломатичні перемовини та геополітичні комбінації, внутрішньоукраїнські події та міжнародні процеси тощо.»⁴². Ця періодизація ґрунтується не лише на бойових діях, а і на політичних змінах і складається із 7 періодів.

У статті «Сучасна російсько-українська війна у світлі постколоніалізму» В. Смолій та О. Ясь вказали лише про фазовий поділ гібридної війни 24 лютого 2022 р., інших ознак періодизації нами не виявлено.⁴³ Цей же фазовий розподіл можна побачити в колективній роботі «ПЕРЕЛОМ: Війна Росії проти України у часових пластах і просторах минушини. Діалоги з істориками. У двох книгах», але з деякими уточнення у вигляді найменувань цих двох фаз від Алли Киридон та Сергія Трояна: «I – гібридної війни з 26 лютого 2014 р. до 23 лютого 2022 р.; II – тотальної широкомасштабної конвенційної війни, що триває від 24 лютого 2022 р.»⁴⁴.

Продовження періодизації від фахівців НУОУ здійснив В. Грицюк, в третьому періоді (тобто від початку широкомасштабного вторгнення РФ 24 лютого 2022 р.) Новітньої російсько-української війни було виділено 3 етапи:

1-й етап: «Початок широкомасштабного вторгнення. Проведення оборонних операцій Силами оборони України. Битва за Київ як вирішальний стратегічний пункт усієї кампанії (24.02.2022 – 17.04.2022)». 2-й етап: «Зосередження основних зусиль противника на сході України. Оборона на ключових напрямках і створення умов для переходу Сил оборони України до наступальних дій (18.04.2022 – 28.08.2022)».

⁴² Гай-Нижник П. Російсько-українська війна – війна за життя (2014–2022 рр.): періодизація. *Українознавство*. 2022. № 1. С. 70. URL: [https://doi.org/10.30840/2413-7065.1\(82\).2022.255750](https://doi.org/10.30840/2413-7065.1(82).2022.255750) (дата звернення: 08.08.2023).

⁴³ Смолій В. А., Ясь О. В. Сучасна російсько-українська війна у світлі постколоніалізму. *Вісник НАН України*. 2022. № 6. С. 5–6. URL: <https://doi.org/10.15407/vsn2022.06.003> (дата звернення: 10.08.2023).

⁴⁴ ПЕРЕЛОМ: Війна Росії проти України у часових пластах і просторах минушини. Діалоги з істориками. У двох книгах / Відпов. ред. В. Смолій; упоряд.: Г. Боряк; О. Ясь. Київ: НАН України. Інститут історії України, 2022. Т. 1. С. 125. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0016979> (дата звернення: 10.08.2023).

3-й етап: «Наступ Збройних Сил України (з 29.08.2022). Етап триває...» (опубліковано 2023 р., на основі виступу на конференції 23 листопада 2022 р.)⁴⁵.

Остання робота, яку ми згадаємо при розгляді періодизації Новітньої російсько-української війни – це стаття В. Грицюка, як вже традиційного автора і представника НУОУ в даному питанні, та О. Лисенка. У їхній свіжій статті, була переосмислена періодизація війни і її структура:

• 1-й період: «окупація Криму (20 лютого – початок квітня 2014 р.):»

• 1-а фаза: «початок прихованого вторгнення російських сил на Кримський півострів (20–26 лютого 2014 р.)»;

• 2-а фаза: «гібридні дії російських окупаційних військ та парамілітарних структур щодо захоплення (блокування) важливих об'єктів; створення підстав для ухвалення політичних рішень (27 лютого – 18 березня 2014 р.)»;

• 3-а фаза: «стабілізаційні дії російської окупаційної влади (від 19 квітня 2014 р.)»;

• 2-й період: «збройний конфлікт на сході України (початок квітня 2014 – 23 лютого 2022 рр.):»

• 1-а фаза: «боротьба з російською «гібридною агресією»; активні дії сил антитерористичної операції зі звільнення території Донецької й Луганської областей від російських терористичних осередків; відбиття вторгнення російських військ у серпні 2014 р. (початок квітня – 5 вересня 2014 р.)»:

• 1-й етап: «розгортання спецслужбами Російської Федерації збройного конфлікту на сході України (квітень – червень 2014 р.)»;

• 2-й етап: «звільнення сходу України від російських терористичних осередків (1 липня – 23 серпня 2014 р.)»;

• 3-й етап: «вторгнення російських військ в Україну в межах Донецької й Луганської областей (24 серпня – 5 вересня 2014 р.)»;

• 2-а фаза: «локалізація конфлікту в окремих районах Донецької та Луганської областей (5 вересня 2014 – 24 лютого 2022 рр.):»

⁴⁵ Грицюк В. М. Історична періодизація широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України. *Українське військо: сучасність та історична ретроспектива*: Збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 23 листопада 2022 р. Київ, 2023. С. 45–46. URL: <https://nuou.org.ua/nauka/confi/3-npc-23-04.html> (дата звернення: 08.08.2023).

- 1-й етап: «стабілізація лінії зіткнення на сході України (5 вересня 2014 – 14 січня 2015 рр.)»;
- 2-й етап: «відбиття другого наступу російських військ (15 січня – 20 лютого 2015 р.)»;
- 3-й етап: «зміцнення лінії оборони на сході України; вдосконалення системи управління військами (силами); завершення АТО (21 лютого 2015 – 30 квітня 2018 рр.)»;
- 4-й етап: «проведення операції Об'єднаних сил (30 квітня 2018 – 24 лютого 2022 рр.)»;
- 3-й період: «широкомасштабне вторгнення російських військ в Україну (з 24 лютого 2022 р.) (в англomовному просторі набуває популярності визначення «велика війна Росії в Україні»)»:
 - 1-а фаза: «початок вторгнення збройних сил РФ; перша стратегічна оборонна операція Сил оборони України (24 лютого – 17 квітня)»;
 - 2-а фаза: «зосередження основних зусиль противника на сході України; друга стратегічна оборонна операція; створення умов для переходу Збройних сил України до наступальних дій (18 квітня – 28 серпня)»;
 - 3-а фаза: «стратегічна наступальна операція Збройних сил України (29 серпня – кінець грудня)»;
 - 4-а фаза: «нейтралізація стратегічної операції росіян щодо руйнування енергетичної системи України (жовтень 2022 – березень 2023 рр.); стримування російського наступу на сході (грудень 2022 – лютий 2023 рр.)»⁴⁶.

Комплексна та переосмислена з точки зору градації періодів, фаз і етапів періодизація та найбільш детальна на сьогоднішній день, безумовно, серед тих, які ми змогли виявити і розглянути. Ми спеціально її навели у майже повному обсязі для демонстрації деталізованості. Дана періодизація хронологічно охоплює події від 2014 р. і до сьогоднішнього дня, складається з: 3-х періодів, 9-ти фаз та 7-и етапів.

Хоч ця періодизація від В. Грицюка та О. Лисенка має відмінності від інших версій НУОУ, за попередні роки, ми вважаємо, що все її варто сприймати як єдину, яка розвивається і переосмислюється,

оскільки сам війна триває. Ми б назвали це «Періодизація Новітньої російсько-української війни від НУОУ. Версія 5.0», тобто це 5-та публікація від команди НУОУ (враховуючи 2018 р., про 1-й період війни), яка вносить доповнення чи зміни.

Періодизація. Висновки.

Отже, у вітчизняній історіографії є ряд спроб періодизації Новітньої російсько-української війни різних авторів зі своїми підходами. На основі існуючих вітчизняних періодизацій можна виділити такі їхні групи:

- прості-побіжні (Ю. Офіцинський, В. Смолій, О. Ясь, Ю. Фігурний, І. Краснодемська, А. Киридон, С. Трояна) – зустрічаються побіжно або відсутня комплексність і деталізування;
- прості-чіткі (П. Гай-Нижник, В. Головка, В. Головченко, М. Дорошко,) – присутня декількорівневість або загальноохопленість;
- складні-детальні (НУОУ, зокрема, В. Грицюк та інші співавтори) – присутня багаторівневість і деталізованість.

І виокремити два провідних напрямки у цьому: перший представлений одноосібно П. Гай-Нижником та другим – основним кістяком якого є фахівці НУОУ. Серед них варто виділити В. Грицюка, як того, хто найчастіше фігурував у авторах відповідних публікацій.

Загальні висновки та авторський погляд на проблему.

За 9 років тривання війни і майже стільки ж часу її дослідження, зокрема, істориками, варто позбутися квазі-назв війни РФ проти України від 2014 р., припинити жонглювання (саме в спробі згадувати саму війну як глобальний історичний процес) словами «агресія», «конфлікт» і прийти до усталеного терміну. Власна назва – «Новітня російсько-українська війна», абсолютно чітка, ємна та відносно коротка. Пишучи із великої літери – чітко локалізуватиметься в історичному часі і просторі та вже не потребуватиме уточнюючих словесних конструкцій: «гібридна», «неоголошена» або евфемізмів по типу «Війна в Україні», «Конфлікт на Сході України» тощо. Безперечно, при потребі надання характеристики цій війні, чи подіям і процесам в її рамках, використання вище згаданих слів, буде доречним.

Власна назва для цієї війни поставить її найменування на один рівень із популярними війнами минулого із усталеними назвами – такими як: Велика війна, Друга світова війна, Столітня війна, Семилітня війна та інші (це добре співвідноситься із актуальними нормами українського правопису).

⁴⁶ Грицюк В., Лисенко О. Війна Російської Федерації проти України: воєнний, міжнародно-правовий, геополітичний та економічний виміри. *Український історичний журнал*. 2023. № 2. С. 10–14. URL: <https://doi.org/10.15407/uhj2023.02.005> (дата звернення: 08.08.2023).

Безумовно, Новітня російсько-українська війна триває, але ряд дослідників у своїх сучасних публікаціях провели роботу над створенням періодизації цієї війни. Ми можемо погодитися і підтримати право на існування даних періодизацій, особливо, щодо частини війни від лютого 2014 по лютий 2022 рр. у зв'язку із початком російського широкомасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р., що дозволив провести певну межу в періодизації Новітньої російсько-української війни, яка має свій початок у лютому 2014 р., була в різних проявах за всі роки існування, і триває досі.

Очевидне продовження війни буде привертати не меншу, аніж є зараз, увагу дослідників та пересічних людей. Заради зручності майбутніх студентів, аспірантів, досвідчених науковців, фахівців з різноманітних галузей, а також інших читачів, варто спростити процес вивчення війни прийняттям усталеної термінології та періодизації.

Сучасні війни за своїм характером відрізняються від давніх, щонайменше, в питанні того, що російська збройна агресія, де-юре, не вважається війною. На 29-й сесії генеральної Асамблеї ООН (1974 р.) було прийнято резолюцію 3314(XXIX), в якій (у пункті 1) з'явилось поняття – «Агресія – це застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної цілісності чи політичної незалежності іншої держави або будь-яким іншим способом, що суперечить Статуту Організації Об'єднаних Націй, як зазначено в цьому визначенні.»⁴⁷, і до речі, згідно всіх наведених критеріїв у статті 3 дії РФ повністю підпадають під це поняття. Разом з тим, є цікава фраза на початку статті 3 – «Будь-яка із наступних дій, незалежно від оголошення війни...», іншими словами в сучасному світі не обов'язково оголошувати війну, і ми вважаємо, що достатньо процесу за сутністю бути війною, для того щоб так називатися⁴⁸. Тому і не варто використовувати шаблони минувшини і не боятися назвати це війною та конкретизувати назву – «Новітня російсько-українська війна» або її англійського відповідника «the Recent Russian-Ukrainian war».

Також дуже добре описав характер цієї війни історик Іван Патриляк у інтерв'ю для «АрміяInform»: «Очевидно, що війна не закінчиться

так швидко, тому що це війна на виживання. Це війна не за якийсь ресурс, за нафтовий басейн, чи вихід до моря. Я завжди казав і буду казати, що це війна екзистенційна, це війна буттєва»⁴⁹. Ми погоджуємось, що Новітня російсько-українська війна є екзистенційною за своїм характером, для України це війна за існування, особливо, після початку широкомасштабного вторгнення, в тому числі через путінські тези про «денацифікацію» та «демлітаризацію» є поворотними, особливо до попередніх наративів про «один народ» чи «братні народи».

Все вище наведене на нашому думку є підтвердженням вагомості сучасної війни як впливового і всеохоплюючого процесу, а також його глибокого вивчення. Важливо для закордонної аудиторії продемонструвати єдину позицію, щодо того із чого починається все – чітка назва, яка не залишатиме неоднозначності, особливо в контексті інформаційної складової війни, де, поміж іншим, іде боротьба за сенси. Правильне сприйняття Новітньої російсько-української війни, особливо, в контексті самої цієї війни починається із чіткої назви цього, вже історичного, процесу. Разом з тим, коректна і комплексна періодизація війни, яка би могла бути сприйнята всією науковою спільнотою України і не тільки, зробить вивчення Новітньої російсько-української війни та її процесу зручнішими, чіткішими і більш зрозумілими. Ми вважаємо, що майже 9-річна наукова апробація цих аспектів більш-ніж достатня для переходу на новий етап дослідження Новітньої російсько-української війни.

Щодо періодизації, то ми наразі не пропонуємо свою версію, проте нам здається доречним підтримати одну із існуючих на сьогодні у вітчизняній історіографії. Станом на сьогодні такою є найбільш деталізована, обґрунтована та апробована численними дослідженнями – періодизація фахівців НУОУ, а також інших авторів, що долучились, наприклад, О. Лисенко. Тут варто відзначити В. Грицюка, як співавтора періодизації, яка пройшла декілька-річний шлях еволюції. Остання версія цієї періодизації представлена в статті «Війна Російської Федерації проти України: воєнний, міжнародно-правовий, геополітичний та економічний виміри», що опублікована в Українському історичному журналі в 2023 р.

⁴⁷ Definition of Aggression : United Nations General Assembly resolution of 14.12.1974 no. 3314 (XXIX). P. 143. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/190983> (date of access: 26.08.2023).

⁴⁸ Definition of Aggression : United Nations General Assembly resolution of 14.12.1974 no. 3314 (XXIX). P. 143. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/190983> (date of access: 26.08.2023).

⁴⁹ Загребельний В., Беккер О. Війна Росії проти України є екзистенційною, буттєвою – Іван Патриляк. *АрміяInform*. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/04/29/vijna-rosiyi-proty-ukrayiny-ye-ekzystencziynoyu-buttyevoyu-ivan-patrylyak/> (дата звернення: 26.08.2023).

Перспективи подальших розвідок.

Новітня російсько-українська війна триває, процес протистояння РФ і України навряд чи завершиться із кінцем цієї війни. Дослідження даної війни, безумовно, будуть продовжуватися і триватимуть за довго після її припинення. Новітня російсько-українська війна, як об'єкт дослідження привертає, щонайменше, увагу істориків, науковців із політичних наук та соціальних комунікацій,

це, напевно, сотні фахівців лише в Україні і лише зараз. Виходячи із вище написаного підходи до найменування війни, її окремих епізодів та періодизації будуть, принаймні, дещо змінюватись, а якщо після завершення цієї війни колись в майбутньому почнеться нова – «II Новітня російсько-українська війна», то можна бути певними, що з'являться науковці зі своїми думками, ідеями, поглядами на її визначення та періодизацію.

References

- «Bratnia» navala. Viiny Rosii proty Ukrainy XII-XXI st. / V. Brekhunenko ta in. 2-he vyd. Kyiv, 2018. 248 s.
- Definition of Aggression : Resolution of 14.12.1974 no. 3314 (XXIX). URL: <https://digitallibrary.un.org/record/190983> (date of access: 26.08.2023).
- Doroshko M. Neoholosheni viiny Rosii proty Ukrainy u XX – na pochatku XXI st.: Prychyny i naslidky. Kyiv : Nika-Tsentr, 2018. 192 s.
- Hai-Nyzhnyk P. P. Rosiia proty Ukrainy (1990–2016 rr.): vid polityky shantazhu i prymusu do viiny na pohlynnannia ta sprobly znyshchennia. Kyiv : «MP Lesia», 2017. 331 s. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000014451> (data zvernennia: 08.08.2023).
- Hai-Nyzhnyk P. Rosiisko-ukrainska viina – viina za zhyttia (2014–2022 rr.): periodyzatsiia. *Ukrainoznavstvo*. 2022. № 1. S. 51–76. URL: [https://doi.org/10.30840/2413-7065.1\(82\).2022.255750](https://doi.org/10.30840/2413-7065.1(82).2022.255750) (data zvernennia: 08.08.2023).
- Hai-Nyzhnyk P. Viina na skhodi Ukrainy: persha faza (1 bereznia – 24 serpnia 2014 r.). *Viina na Donbasi. 2014–2017 rr. : zb. nauk. prats za materialamy III Vseukr. nauk. viisk.-istor. konf.*, 19 kvitnia 2018 r. Kyiv, 2018. S. 29–34. URL: <http://hai-nyzhnyk.in.ua/doc/2018doc-viyna-na-shodi.php> (data zvernennia: 08.08.2023).
- Holovchenko V., Doroshko M. Hibrydna viina Rosii proty Ukrainy: istoryko-politychne doslidzhennia. Kyiv : Nika-Tsentr, 2016. 184 s.
- Hrebenuk M., Hrytsiuk V., Shchypanskyi P. Istorychna periodyzatsiia antyterorystychnoi operatsii na skhodi Ukrainy (14 kvitnia 2014 – 30 kvitnia 2018 rr.). *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. 2020. № 4. S. 176–191. URL: <https://doi.org/10.15407/uhj2020.04.176> (data zvernennia: 08.08.2023).
- Holovko V. ZBROINA AHRESIIA ROSIISKOI FEDERATSII PROT Y UKRAINY. *Entsyklopediia istorii Ukrainy: Dodatkovyi tom. – Kn. 1: A–Ia*. Kyiv, 2021. S. 253–270. URL: http://www.history.org.ua/?termin=zbrojna_agresija_rosijskoji_federatsiji_prot_y_ukrajiny (data zvernennia: 08.08.2023).
- Hrebenuk M., Hrytsiuk V., Shchypanskyi P. Key Events of the Second Period of the Armed Conflict in the East of Ukraine (05. 09. 2014 – 30. 04. 2018). *Codrul Cosminului*. 2020. Vol. 26, no. 2. P. 357–378. URL: <https://doi.org/10.4316/cc.2020.02.004> (date of access: 08.08.2023).
- Hrebenuk M., Hrytsiuk V., Skriabin O. The Main Events of the First Period of Armed Conflict in the East of Ukraine (April – September 2014). *Codrul Cosminului*. 2018. Vol. 24, no. 2. P. 377–408. URL: <https://codrulcosminului.usv.ro/vol-24-2/> (date of access: 08.08.2023).
- Hrytsiuk V., Lysenko O. Viina Rosiiskoi Federatsii proty Ukrainy: voiennyi, mizhnarodno-pravovyi, heopolitychnyi ta ekonomichnyi vymiry. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. 2023. № 2. S. 5–33. URL: <https://doi.org/10.15407/uhj2023.02.005> (data zvernennia: 08.08.2023).
- Hrytsiuk V. M. Istorychna periodyzatsiia shyrokomashtabnoi zbroinoi ahresii Rosiiskoi Federatsii proty Ukrainy. *Ukrainske viisko: suchasnist ta istorychna retrospektyva : Zbirnyk materialiv III Mizhnarodnoi nauково-praktychnoi konferentsii*, m. Kyiv, 23 lystopada 2022 r. Kyiv, 2023. S. 45–46. URL: <https://nuou.org.ua/nauka/confi/3-npc-23-04.html> (data zvernennia: 08.08.2023).
- Lazarovych M. V. «Dushu y tilo my polozhym za nashu svobodu»: Ukraina v borotbi proty zbroinoi ahresii Rosiiskoi Federatsii (2014–2018 roky). *Ichnia : PP «Format»*, 2018. 340 s.
- Ofitsynskyi Yu. Suchasna rosiisko-ukrainska viina (za materialamy hazety «The New York Times» 2013 – 2017 rokov). *Uzhhorod : RIK-U*, 2018. 312 s.
- PERELOM: Viina Rosii proty Ukrainy u chasovykh plastakh i prostorakh mynuvshyny. Dialohy z istorykamy. U dvokh knykh / Vidpov. red. V. Smolii ; uporiad.: H. Boriak ; O. Yas. Kyiv : NAN Ukrainy. In-tut istorii Ukrainy, 2022. T. 1. 800 s. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0016979> (data zvernennia: 10.08.2023).
- Rosiiska ahresiia proty Ukrainy: pravda i vyhadky, prychny i naslidky / kerivnyk proektu, uporiad. i nauk. red. P. P. Hai-Nyzhnyk. Kyiv : «MP Lesia», 2018. 435 s. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0014939> (data zvernennia: 08.08.2023).

Smolii V. A., Yas O. V. Suchasna rosiisko-ukrainska viina u svitli postkolonializmu. *Visnyk NAN Ukrainy*. 2022. № 6. S. 3–15. URL: <https://doi.org/10.15407/visn2022.06.003> (data zvernennia: 10.08.2023).

Turchenko F., Turchenko H. Proekt «Novorosiiia» i novitnia rosiisko-ukrainska viina. Kyiv : Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2015. 166 s. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0004242> (data zvernennia: 08.08.2023).

UKRAINSKYI PRAVOPYS / red.: Ye. I. Maznichenko ta in. Kyiv : Naukovo-vyrobnyche pidpriemstvo «Vydavnytstvo “Naukova dumka” NAN Ukrainy», 2019. 392 s. URL: http://www.inmo.org.ua/news/ukrainskyi-pravopys.-elektronna-versiia-ofitsiinoho-vydannia.html?fbclid=IwAR1-alU2nbkRLuTY_DAAjPyRBMEliS1767abCc7VJzmFHAPUe6x-Nc6Mn8s (data zvernennia: 24.08.2023).

Voienni aspekty protydii «hibrydnii» ahresii: dosvid Ukrainy : monohrafiia / za zah. red. A. M. Syrotenka. Kyiv : NUOU im. Ivana Cherniakhovskoho, 2020. 176 s. URL: <https://nuou.org.ua/nauka/npub/monography/monvonn-aspekti-prvd-ukrani.html> (data zvernennia: 08.08.2023).

Zahrebelnyi V., Bekker O. Viina Rosii proty Ukrainy ye ekzystentsiinoiu, buttievoiu – Ivan Patryliak. *АрміяInform*. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/04/29/vijna-rosiyi-proty-ukrayiny-ye-ekzystencziinoiu-buttyevoyu-ivan-patryliak/> (data zvernennia: 26.08.2023).